

Problematika nedokonalé subjektivity v obchodním právu

Robert Pelikán

Abstrakt

Právní subjektivita je v teorii práva obvykle považována za jednoduchou vlastnost nabývající pouze hodnot pravda/nepravda. Dosavadní teorie právní subjektivity se proto pokoušely nalézt takové znaky právní subjektivity, které budou beze zbytku popisovat všechny právní subjekty v praxi pozorované. Taková snaha nemohla vést k úspěchu či přesněji musela vést k tomu, že v procesu hledání takového společného jmenovatele postupně odpadly téměř všechny znaky, které jsou pro pochopení fenoménu právní subjektivity klíčové.

Na počátku zkoumání právní subjektivity musí tedy stát konstatování, že právní subjektivita je vlastností, jež nenabývá hodnot pravda/nepravda, ale celé škály hodnot od naprosté neexistence subjektivity až po málokdy dosahovanou dokonalou právní subjektivitu, a to navíc v mnoha rozměrech. Aby pak teorie tento fenomén řádně vysvětlila, musí namísto hledání společného jmenovatele všech subjektů popsat onu dokonalou právní subjektivitu a zároveň osvětlit, jaké důsledky má, pokud se konkrétnímu subjektu toho či onoho znaku nedostává nebo se mu ho nedostává v plné míře.

Tyto požadavky ovšem nelze splnit obvyklým empirickým postupem, kdy jsou nejprve pozorovány existující subjekty a poté metodou abstrakce vyvozovány klíčové znaky teoretického pojmu. Je nutno postupovat opačně, dedukcí obsahu pojmu dokonalé právní subjektivity z ostatních základních pojmů práva a z pojmu práva samotného. Existující právní subjekty pak mohou sloužit jen k ověření správnosti takto vyvozených teoretických závěrů.

Východiskem takové dedukce je mi pozorování základních mechanismů fungování práva, ze kterých vyplývá role právního subjektu v právu. Právní subjekt je při tomto pozorování identifikován jako základní transcendenční činitel, který způsobuje přenos právní reality do reality mimoprávní, tj. přizpůsobení mimoprávní reality (tedy reality hmotného světa) realitě právní (tedy realitě virtuální,

aktuálně či potenciálně existující v myslích osob aplikujících právo). Působení tohoto transcendenčního činitele, jež je pro fungování práva nezbytné, je zajišťováno působením subjektivních práv a subjektivních povinností, které svou existencí v právní realitě motivují subjekty k působení na realitu mimoprávní a její přizpůsobení obsahu těchto práv a povinností.

Jsou to tedy tyto tři základní pojmy (objektivní právo, subjektivní právo, subjektivní povinnost), jež jsou potřebné k dedukci znaků dokonalého subjektu. Tím je subjekt, jehož existence zároveň nebude vyvolávat žádné logické rozpory v právní realitě a který zároveň bude plně přenášet subjektivní práva a subjektivní povinnosti do mimoprávní reality. Obě tyto základní roviny právní subjektivity je přitom nutno důsledně rozlišovat: zatímco nedokonalost subjektu z hlediska podmínek jeho existence v právní realitě povede k selhávání myšlenkových operací, kterými je právní realita vytvářena a seznávána, a tedy k *vnitřním* dysfunkcím práva, jeho nedokonalost z hlediska podmínek transcendence do reality mimoprávní povede k selhávání práva jako nástroje ovlivnění mimoprávní reality a tedy k *vnějším* dysfunkcím práva (právo pak neobstojí z hlediska vnějších kritérií, jakými jsou požadavek spravedlnosti nebo ekonomické efektivity).

Co se týče podmínek bezrozporné existence subjektu v právní realitě, identifikuji tři: (i) způsobilost subjektu k právům, včetně majetkového práva převoditelného na jiného, (ii) způsobilost k povinnostem, (iii) procesněprávní způsobilost odrážející způsobilost hmotněprávní.

Podmínky transcendence do mimoprávní reality pak nalézám také tři: (i) existenci vlastní zájmové sféry obsahující zájem na zachování vlastní existence jako zájem nadřazený všem ostatním, (ii) vůle, která bude utvářena způsobem zajišťujícím ochranu a absolutní upřednostnění zájmu na zachování vlastní existence, (iii) schopnost autorů vůle subjektu poznat obsah jeho zájmové sféry.

Žádná z těchto podmínek není nová a přínos své teorie také nevidím v jejich výčtu. Ten nalézám v jejich zdůvodnění, ze kterého přímo vyplývají důsledky jejich nepřítomnosti nebo neúplné přítomnosti u konkrétních subjektů, jakož i v konstatování této nedokonalosti reálných subjektů.

V důsledné analýze neobstojí ani další dogma, podle kterého nemůže být subjekt zároveň objektem. Zavedení pojmu *nedokonalé* subjektivity pak umožňuje i toto dogma překonat a shledat, že právní subjekt je objektem práv jiných subjektů právě v tom rozsahu, v jakém se mu dokonalosti vlastní subjektivity nedostává.

Aplikace deduktivní teorie subjektivity na fenomén skupin společností ukazuje, že společnosti začleněné do skupiny vykazují významné nedostatky v mimoprávní složce subjektivity, a zároveň že skupina sama splňuje ve značné míře mimoprávní podmínky subjektivity a zdá se proto být způsobilým sociálním útvarem pro její přiznání. Obě tyto skutečnosti nevyhnutelně vedou k dysfunkcím práva. Díky zavedení pojmu nedokonalé subjektivity nic nebrání tomu, aby došlo k *překrytí* subjektivity v tom směru, že skupinová společnost bude zároveň subjektem sama o sobě a zároveň součástí širšího subjektu – skupiny. Tím odpadá základní námitka proti přiznání právní subjektivity skupině společností a je proto třeba prozkoumat, zda by přiznání takové subjektivity zmiňované dysfunkce neodstranilo či alespoň neomezilo. Prvotní průzkum této otázky ukazuje, že lze formulovat šest základních pravidel fungování překrývající se subjektivity v tomto případě, jejichž aplikace by řadu stávajících problémů odstranila, aniž by zjevně vytvářela problémy nové. Jde o následující pravidla:

1. Každá společnost skupiny by zásadně mohla sledovat zájem skupiny a upřednostňovat jej před zájmem vlastním, s výjimkou dále uvedenou.
2. Skupina by při vytváření společnosti musela společnost vybavit dostatečnými vlastními zdroji pro realizaci účelu, ke kterému byla vytvořena. Společnost by byla povinna alespoň udržovat tuto úroveň vlastních zdrojů po celou dobu sledování takového účelu. Nesměla by zaviněně způsobit pokles zdrojů pod tuto úroveň v důsledku preference zájmů skupiny, pod sankcí povinnosti skupiny zdroje ke konci účetního období doplnit (uhradit takovou ztrátu). Pokud by zdroje poklesly z jiných důvodů, nesměla by společnost preferovat zájmy skupiny, dokud by se její zdroje znovu nezvýšily na požadovanou úroveň.

3. Pokud by společnost kontrahovala v rozsahu vlastní autonomie, ve svém vlastním zájmu, zavazovala by jen sebe samu.
4. Pokud by společnost kontrahovala v zájmu skupiny, zavazovala by celou skupinu.
5. Pokud by společnost vyvolala dojem, že jedná jménem celé skupiny, nebo přebírala závazek *intuitu personae*, který není schopna splnit bez součinnosti jiných společností skupiny, zavazovala by celou skupinu.
6. Zákonné povinnosti (obzvláště veřejnoprávní) by byly dle jejich účelu přičítány společnosti, skupině nebo oběma.